

АНОТАЦІЯ

Савич О. В. Реактуалізація історії в романістиці Паскаля Кіньяра. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 «Філологія». – Навчально-науковий інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2022.

Дисертаційна робота є першою в літературознавстві спробою комплексного дослідження стратегій реактуалізації історії у вибраній романній прозі та есеїстиці П. Кіньяра. Мета дослідження полягала у виявленні та характеристиці стратегій реактуалізації історії у романах П. Кіньяра 1980-2000-х років, дія в яких відбувається в минулих історичних епохах.

Актуальність дослідження зумовлена активним інтересом сучасного літературознавства до феномена репрезентації та моделювання історії у літературних творах, специфіка яких визначена впливом модерністських та постмодерністських дискурсів. У французькій літературі 1980-2000-х років, поряд із традиційними історичними романами, набувають розвитку й ті, які мають на меті не достовірне відтворення історії, а її реактуалізацію, покликану пояснити не лише своєрідність плину історії, а й місця людині в ній. Йдеться про спробу переосмислення історії, яку письменник реалізує завдяки таким стратегіям оперування історією, як її наративізація та суб'єктивізація, наділення історії персональними смислами, її перепрочитання та фікціоналізація. Реактуалізація історії є однією із домінант художнього світу романістики П. Кіньяра – знакової постаті у новітньому літературному процесі Франції, чия творчість в Україні досі досліджувалась лише спорадично. Таким чином, актуальність цієї роботи

визначена як необхідністю розширення літературознавчої рецепції новітньої французької літератури, так і на часним запитом на дослідження специфіки представлення та переосмислення історії у новітньому французькому романі.

Для реалізації поставленої мети у роботі було окреслено своєрідність осмислення історії у філософському дискурсі Франції другої половини ХХ ст. і виокремлено специфічні характеристики репрезентації та інтерпретації історії у французькому романі 1980-2000-х років, що були сформульовані у ключових літературознавчих працях із цієї проблематики. Спираючись на вказану філософську та літературознавчу теорію, ми визначили характерні риси моделі реактуалізації історії, реалізованої у романістиці П. Кіньяра. Для прояснення своєрідності характерних тем і мотивів творчості автора також використовувалась есеїстика П. Кіньяра як значуща складова його літературного доробку.

Як у філософському, так і в літературному дискурсах сучасної Франції розуміння історії як безперервного прогресу нівелюється, при цьому акцентується її дискретність, неможливість однозначного тлумачення. У творчому методі П. Кіньяра знаходить відображення притаманна новітньому філософському дискурсу Франції недовіра до статусу історії як метанаративу, сформульована Ж.-Ф. Ліотаром, так і до потенційної можливості об'єктивної репрезентації історії, виражена у працях таких теоретиків, як М. Фуко, П. Рікер, Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі. Ми дійшли висновку, що зображення історії у новітньому французькому романі в індивідуальній моделі П. Кіньяра постає оприявленням авторської візії конкретної епохи – реалізацією його суб'єктивного відчуття цього часового відтинку, яке багато в чому визначене його позалітературними зацікавленнями (інтересом до музики та художнього мистецтва, зосібна).

Атрибутивною характеристикою кіньярівської моделі реактуалізації історії також є зосередженість на персонажах, витіснених на периферію

макроісторії. Письменник назагал цікавиться персоналіями, забутими великою історією (головні герої романів «Альбуцій», «Всі ранки світу» та «Тераса в Римі») або малозначимими в її контексті (протагоністка роману «Записки на табличках Апроненії Авіції»). У такий спосіб П. Кіньяр маніфестує відмову від традиційної моделі історіографії, що центрується навколо ключових історичних постатей.

Важливим інструментом реактуалізації історії у творчості П. Кіньяра постає жанр біофікції. Автором терміну «біофікція» є французький літературознавець Ален Бюїзін, який запропонував його в однойменній статті 1991 р. А. Бюїзін визначає біофікцію як роман про вигадане життя історичної персоналії або роман про життя вигаданого персонажа. Іншими словами, це фікціоналізована біографія. Французьке літературознавство віднедавна також активно оперує цим поняттям, при цьому дослідники жанру (А. Жефен, М. Монджеллі) зауважують, що він постав як виразник постмодерністської поетики. Було доведено, що характерними рисами біофікційних романів Кіньяра «Записки на табличках Апроненії Авіції» та «Альбуцій», присвячених історії Давньої Риму, є метатекстуальність, фрагментарність, жанровий еkleктизм, ненадійність, нелінійність оповіді. Названі характеристики засвідчують виразну постмодерністську поетику творчості П. Кіньяра.

Ігрові стратегії автора оприявнюються через включення історичних містифікацій і симулякризованість оповіді – завдяки ним письменникові вдається переконати читача в реальності існування патриціанки Апроненії Авіції та в достовірності змісту декламацій античного ритора Альбуція, що їх переповідає автор. Фрагментарна композиція романів «Записки на табличках Апроненії Авіції» і «Альбуцій» втілює недовіру автора до традиційної лінійної репрезентації історії, підпорядкованої причинно-наслідковій логіці. У цих творах автор також провадить гру з історією літератури, вписуючи фікційні записки героїні до традиції мемуаристики та

наголошуючи на значному впливі декламацій античного ритора, насправді практично не збережених, на розвиток жанру роману.

Було доведено, що жанр біофікційного роману П. Кіньяр синтезує із автофікцією. Так давньоримський ритор Альбуцій в однойменному романі функціонує як авторська маска. З головним героєм твору автора пов'язує тотожність біографії, психології, онтології та розуміння темпоральності. Автофікційна постика роману увиразнює зв'язок між історією Давнього Риму та ХХ ст.: П. Кіньяр тлумачить кризу гуманізму, оприявлену трагедією Другої світової війни, як рекурсію жорстокості, притаманної давньоримській цивілізації.

До вірців жанру біофікції також було віднесено романи «Всі ранки світу» та «Тераса в Римі», що реактуалізують історію середини XVII ст. Обидва твори оповідають історію життя митців цієї доби: у романі «Всі ранки світу» П. Кіньяр фікціоналізує життя Жана де Сент-Коломба та Марена Маре – реальних композиторів доби бароко, – тоді як у романі «Тераса в Римі» автор здійснює біографізацію вигаданого персонажа, гравера Жоффруа Моума.

Репрезентуючи історію життя згаданих композиторів, автор ухиляється від документальної точності. Натомість він суттєво модифікує більшість деталей їхньої біографії, зосереджуючись передовсім на описі внутрішнього життя героїв, а не на прикметних особливостях тієї епохи, до якої вони належать. Згадки про тодішню макроісторію у творі є поодинокими: імена знаних історичних постатей актуалізуються виключно у стосунку до музики як центрального інтересу персонажів.

У випадку роману «Тераса в Римі» П. Кіньяр реалізує біографізацію вигаданого персонажа, інкорпорує історію життя гравера до дійсного мистецького контексту доби бароко. Письменник переконливо пов'язує біографію Жоффруа Моума з художниками та граверами епохи – як реальними, так і фікційними, – котрі чинять вплив на його творче

становлення. У такий спосіб автор, з одного боку, витворює ілюзію достовірності існування персонажа. З іншого боку, П. Кіньяр у такий спосіб веде гру з читачем, наділяючи його функцією верифікатора відомостей, представлених у творі.

Фікційна біографія героя «Тераси в Римі» представлена нехронологічно та нелінійно: подібно до роману «Записки на табличках Апроненії Авіції», у цьому творі письменник відмовляється від репрезентації історії за каузальним принципом. Названі твори також відзначаються схожістю на структурно-композиційному рівні: історія життя як давньоримської патриціанки, так і гравера доби бароко постає колажем, складеним із різнорідних фрагментів. Так, нотатки Апроненії Авіції фіксують передовсім повсякдення героїні та нюансують її внутрішнє життя – списки справ і підрахунки грошей у творі чергуються із спогадами героїні та поетизованими описами природи. Тоді як у романі «Тераса в Римі» глави, присвячені історії життя гравера, перемежуються із текстами листів та описами його гравюр і снів.

Було засвідчено, що важливою компонентою моделі реактуалізації історії П. Кіньяра є своєрідна авторська візія темпоральності, котру письменник послідовно розвиває як у романістиці, так і в есеїстиці. Автор формулює концепцію «давнього часу» (фр. – «*jadis*»), суть якої полягає в існуванні міфічного часу витоків усього суцього – своєрідному передчассі, етапу передісторії. В оптиці автора первісний «давній час» продовжує рекурентно повертатись та проявляється у теперішньому. П. Кіньяр наділяє цією концепцією персонажів своїх творів: так, ритор Альбуцій одним із завдань своїх декламацій визначає репрезентацію міфічного «давнього часу». Схожим чином, композитор Жан де Сент-Коломб та гравер Жоффруа Моум у своїх музичних/графічних творах силкуються передати відлуння архаїчного часу першовитоків.

Аналіз інтермедіального модусу романістики П. Кіньяра засвідчив, що як музика, так і піктуральне мистецтво відіграють головно функцію медіатора авторської метамови в літературі. У творах «Всі ранки світу» та «Тераса в Римі» відсутні очікувані для романів, що зосереджуються на історії мистецтва XVII ст., описи музичних чи графічних творів цієї епохи. Натомість, музичні та піктуральні образи в цих романах унаочнюють згадану авторську концепцію темпоральності. Тож прикметною рисою Кіньярового варіанту біофікційного роману є узгодження аксіології та онтології персонажів із світоглядними переконаннями письменника.

У романі «Американська окупація» П. Кіньяр перепрочитує історію повоєнної Франції в період присутності на її території американських баз НАТО. Попри позірне фокусування автора передусім на новітній історії Франції, здійснений аналіз засвідчив широту спектру історії, представленого у цьому творі. З одного боку, в романі «Американська окупація» П. Кіньяр деталізовано репрезентує історичний, соціокультурний та політичний ландшафт Франції 1950-х років, зосереджуючись при цьому на конфлікті про- та антиамериканських точок зору персонажів твору. При цьому автор послідовно описує процес дифузії національної і культурної ідентичності протагоніста під впливом масової культури США.

З іншого боку, цей історичний відтинок автор представляє нерозривно пов'язаним із передісторією – згаданим міфічним часом першовитоків. В оптиці П. Кіньяра рекурентний давній час постає непорушним фундаментом будь-якої епохи. Спираючись на концепцію вічного повернення, сформульовану Ж. Дельозом, ми дійшли висновку, що в романі «Американська окупація» кіньярівський одвічний «давній час» є незмінним осердям історичного часу, тоді як повоєнна епоха тут набуває характеристик «диференціальної серії» – відмінності, привнесеної плином часу. У межах рефлексії темпоральності П. Кіньяр також розвиває концепцію архаїчних тваринних імпульсів, якими керуються люди кожної

епохи. Первісна жорстокість імплікує специфіку історичного розвитку – згідно з автором, саме вона є причиною завоювань, котрі супроводжують людство від давніх часів і досьогодні та визначають закономірності плину історії.

Вагомою тематичною домінантою романів П. Кіньяра є ситуація зламу епох, на тлі якої розгортається життя персонажів. Протагоністи романів «Записки на табличках Апроненії Авіції» та «Альбуцій» постають позірно ізольованими від подій великої історії. Попри це, як записки патриціанки, так і риторові декламації імпліцитно засвідчують той епістемологічний злам, свідками якого стає кожен із протагоністів. Так, дія в романі «Записки на табличках Апроненії Авіції» відбувається на етапі зміни античної епістеми середньовічною (за термінологією М. Фуко) внаслідок падіння Західної Римської імперії. Тоді як трагічний модус, що домінує в декламаціях Альбуція, сугестує кризові настрої епохи правління Октавіана Августа, позначеної авторитаризмом і тиранією. Схожим чином, у романі «Американська окупація» П. Кіньяр фокусується на лімінальному моменті в історії – початку поступової вестернізації Франції після Другої світової війни.

Матеріали дисертаційної роботи можуть бути використані при розробці нормативних і спеціальних курсів сучасної вищої школи з історії зарубіжної літератури другої половини ХХ – початку ХХІ ст. та новітньої французької літератури, при підготовці навчальних посібників із сучасної французької прози та при перекладі творів П. Кіньяра українською.

Ключові слова: Паскаль Кіньяр, французький роман, історичний роман, міф, реактуалізація історії, рекурентність, постмодернізм, інтертекст, тілесність, біофікція, автофікційний модус письма, ідентичність, автообраз, образ митця, інтермедіальність.

ABSTRACT

Savych O. V. Reactualization of history in Pascal Quignard's novels. – Manuscript.

Thesis for Scholarly Degree in Philology (PhD). Speciality 035 Philology. – Educational and Scientific Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2022.

This thesis is the first attempt in literary studies to explore the strategies of reactualization of history in Pascal Quignard's selected novels and essays. The purpose of the research is thus to identify and characterize the strategies of reactualization of history in those P. Quignard's novels of the 1980s-2000s which are set in the previous historical eras.

The relevance of the study is in tune with the profound interest of contemporary literary studies in the phenomenon of representation and modelling of history in literary works stemming from modernist and postmodernist discourses. In contemporary French literature, along with traditional historical novels, there are those novels which, dealing with history, that do not aim to faithfully reproduce history but to reactualize it in an attempt to explain both the specificity of the course of history and the place of man in it. By reactualization of history we mean its revisiting, using such strategies as narrativization and subjectivization, the endowment of history with personal meanings, its rereading and fictionalization. The reactualization of history is one of the key features of the fictional world of P. Quignard's novels, a prominent figure in contemporary French literature. The author's oeuvre has received little attention from the scholarship in Ukraine. Therefore, the relevance of this study is determined by the need to both expand the literary reception of modern French literature and outline the specificity of representation as well as interpretation of history in contemporary French novel.

To achieve the objective set, we first outlined the peculiarities of the processing of history in the French philosophical discourse of the second half of the twentieth century, as well as specific characteristics of the representation and interpretation of history in the French novel of the 1980s-2000s, as they are described in the key scholarship on this issue. Based on the philosophical and literary conceptualization of history, we then determined the characteristic features of the model of reactualization of history implemented in the novels by P. Quignard. The writer's essays, which constitute a significant component of his oeuvre, were also used to clarify the specificity of the author's rendering of typical themes and motives.

In both philosophical and literary discourses of contemporary France, the understanding of history as a continuous progress is questioned, while its discreteness and ambiguity of interpretation are emphasized. Pascal Quignard's prose reflects distrust towards the status of history as a metanarrative, formulated by J.-F. Lyotard, as well as the potential possibility of any objective representation of history, theorized by M. Foucault, P. Ricoeur, G. Deleuze and F. Guattari. We concluded that the representation of history in contemporary French novels in the individual model of P. Quignard appears to be a manifestation of the author's vision of a specific era, his subjective understanding of this period that is largely determined by his non-literary interests (particularly, music and fine arts).

Another attributive characteristic of Quignard's model of reactualization of history is its focus on characters which are pushed out to the periphery of macrohistory. The writer is mainly interested in personalities forgotten by history (such as the protagonists of the novels *Albucius*, *All the World's Mornings* and *A Terrace in Rome*) or insignificant in their context (the protagonist of the novel *On Wooden Tablets: Apronenia Avitia*). This is P. Quignard's strategy to manifest his rejection of that traditional model of historiography which centres itself on key historical figures.

The genre of biofiction appears to be an important tool for the reactualization of history in P. Quignard's oeuvre. It was a French literary critic, Alain Buisine who coined the term *biofiction* and theorized it in an eponymous article of 1991. A. Buisine defines biofiction as a novel about the fictional life of a historical personality or a novel about the life of a fictional character. In other words, it is a fictionalized biography. While this term has been widely used in French literary studies, some researchers of the genre (A. Gefen, M. Mongelli among them) emphasize that it emerged as an expression of postmodernist poetics. It was proved that the characteristic features of Quignard's biofictional novels *On Wooden Tablets: Apronemia Avitia* and *Albucius*, which are dedicated to the history of Ancient Rome, include metatextuality, fragmentation, genre eclecticism, unreliability, non-linear narrative. They prove the distinctive postmodernist poetics of P. Quignard's fiction.

The author's postmodernist play strategies are manifested through the inclusion of historical hoaxes and simulacrazation of history. It is thanks to them that the writer masterfully reassures the reader of the existence of a patrician, Apronemia Avitia and the authenticity of the declamations of the ancient rhetorician, Albucius. The fragmentary composition of the novels *On Wooden Tablets: Apronemia Avitia* and *Albucius* is P. Quignard's implementation of distrust towards a traditional linear representation of history. In these novels, the author also plays with the history of literature when he inscribes the heroine's fictional notes in the tradition of memoirs or emphasizes a significant influence of the declamations of the ancient rhetorician (which have not been preserved) on the development of the novel genre.

It was proved that P. Quignard synthesizes biofictional novel and autofiction. Therefore a Roman rhetorician Albucius functions as the author's mask. The protagonist and the author have a similar biography, psychology, ontology and understanding of temporality. Autofictional poetics of the novel also highlights the connection between the history of Ancient Rome and that of

the twentieth century: P. Quignard interprets the crisis of humanism, unveiled by the tragedy of WWII, as a recursion of the cruelty inherent in the ancient Roman civilization.

All the World's Mornings and *A Terrace in Rome*, which reactualize the history of the middle of the seventeenth century, are also biofictional. Both novels tell the story of the lives of artists of this epoch: in *All the World's Mornings* P. Quignard fictionalizes the lives of Jean de Sainte-Colombe and Marin Marais – real composers of the Baroque era. In *A Terrace in Rome* the author biographizes a fictional character, the engraver Geoffroy Meaume.

While representing the life story of the above mentioned composers, the author avoids documentary accuracy. Instead, he significantly modifies most of the details of their biographies as he focuses on the description of their inner life rather than on the salient features of the era which they belong to. References to the macrohistory in the novel are rare: the names of well-known historical figures are referred to exclusively in their relation to music, the characters' main interest.

In *A Terrace in Rome* P. Quignard evokes “biographicalization” of a fictional character as he incorporates the engraver's life story into the real artistic context of the Baroque era. The author connects the biography of Geoffroy Meaume with that of the artists and engravers of that time – both real and fictional – that influenced him a lot. By doing so he, on the one hand, creates an illusion of the authenticity of the character's existence. On the other hand, he plays with the reader and delegates him/her the function of a verifier of the information presented in the novel.

The fictional biography of the protagonist in *A Terrace in Rome* is presented in a non-chronological and non-linear order. As in *On Wooden Tablets: Apronemia Avitia*, in this novel the writer refuses to represent history following a causal principle. These novels are also marked by resemblance at the compositional level: life story of both an ancient Roman patrician and an engraver of the Baroque era appear as a collage made up of disparate fragments. Thus,

Apronemia Avitia's notes record primarily the everyday life of the protagonist and nuance her inner life – to-do lists and money calculations in the novel alternate with the heroine's memoirs and poetic descriptions of nature. Whereas in *A Terrace in Rome*, chapters devoted to the history of the engraver's life, are interspersed with the texts of letters and descriptions of his engravings and dreams.

It was proved that an important component of P. Quignard's model of reactualization of history is his peculiar vision of temporality, which the author continuously develops in novels and essays. The author refines a concept of “ancient time” (fr. - «*jadis*»), an existence of a mythical time of the origins of all things – a time of prehistory. In the author's perspective, the primordial “ancient time” occurs recurrently and manifests itself in the present. P. Quignard endows the characters of his novels with this concept: for instance, the rhetorician Albucius defines the representation of the mythical “ancient time” as one of the tasks of his declamations. Similarly, the composer Jean de Sainte-Colombe and the engraver Geoffroy Meaume try to convey the echoes of this archaic time of origin in their musical/graphic works.

The analysis of the intermedial strategies in P. Quignard's novels testify to the fact that both music and pictorial art function as mediators of the author's metalanguage in literature. *All the World's Mornings* and *A Terrace in Rome* lack the descriptions of musical or graphic works of the period, what one may expect of the novels focusing on the history of seventeenth-century art. Instead, musical and pictorial images in these novels visualize the author's concept of temporality. Therefore, a distinctive feature of Quignard's model of the biofictional novel is the alignment of the axiology and ontology of the characters with the writer's mindset.

In the novel, *The American Occupation* P. Quignard rereads the history of post-war France in the time of the presence of American NATO bases there. Despite an apparent focus primarily on the recent history of France, the analysis

showed a wide spectrum of history the novel refers to. On the one hand, P. Quignard presents, in detail, the historical, socio-cultural and political landscape of France in the 1950s as he focuses on the conflict of pro- and anti-American points of view of the characters. At the same time, the author consistently describes the protagonist's changing national and cultural identity as a result of the influence of US mass culture.

On the other hand, the author presents this historical aspect as inextricably linked with prehistory – the above-mentioned mythical time of origin. In the optics of P. Quignard, recurrent “ancient time” appears as an immanent foundation of every era. Relying on the concept of eternal return, formulated by J. Deleuze, we concluded that in the novel *The American Occupation* Quignard's eternal “ancient time” is the unchanging core of historical time, while the post-war era acquires the characteristics of a “differential series” – a difference brought by the flow of time. Within the reflection of temporality, P. Quignard also develops a concept of archaic animal impulses, which guide people of every epoch. Primitive cruelty implies the specificity of historical development; according to P. Quignard, it is the cause of conquests that accompany humanity from ancient times to the present and determine the course of history.

Another significant feature of the author's reactualization of history is his interest in the crisis moments of history as a background of the characters' lives. The protagonists of the novels *On Wooden Tablets: Apronemia Avitia* and *Albucius* seem to be isolated from the events of great history. However, both the patrician's notes and the rhetorical declamations reflect the epistemological rupture witnessed by each of the protagonists. Therefore, the action in the novel *On Wooden Tablets: Apronemia Avitia* takes place at the time of change of the ancient episteme to the medieval one (in M. Foucault's terminology) as a result of the fall of the Western Roman Empire. The tragic mode that dominates the declamations of Albucius reflects the crisis mood of the reign of Augustus, marked by authoritarianism and tyranny. Likewise, in *The*

American Occupation P. Quignard concentrates on a liminal moment in history – the beginning of the gradual westernization of France after WWII.

The materials of the thesis can be used in the preparation of normative and special courses on the history of foreign literature of the second half of the twentieth century and the beginning of the twenty-first century, on contemporary French literature as well as in the preparation of textbooks on contemporary French prose and the translation of P. Quignard's works into Ukrainian.

Key words: Pascal Quignard, French novel, historical novel, myth, reactualization of history, recurrence, postmodernism, intertext, corporeality, biofiction, autofictional mode of writing, identity, autoimage, artist's image, intermediality.